

УДК 330.3:504

ОБГРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Брижань І.А., кандидат економічних наук, доцент, докторант, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Жучкова Г.А., старший викладач, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Брижань І. А., Жучкова Г. А. Обґрунтування доцільності екологізації промисловості України.

В статті проведено аналіз антропогенного навантаження промислових підприємств на навколишнє середовище України, що дозволило висвітлити складність екологічної ситуації в країні. Однією із проблем, що призводить до великих екологічних втрат, є бажання товаровиробників одержувати високі прибутки, а матеріально-технічна база більшості підприємств є застарілою, і як наслідок в несприятливих еколого-економічних умовах постійно виникають великі, не лише екологічні, а й соціально-економічні втрати та збитки. Така небезпечна екологічна ситуація вимагає зміни екологічної політики та посилення уваги до проблем екологізації виробництва на всіх рівнях, і в першу чергу на рівні підприємств - реальних природокористувачів. Визначальним чинником вирішення екологічних проблем на Україні повинні бути інноваційні технологічні зміни, а першим кроком на шляху впровадження програми екологізації на кожному підприємстві має стати аналіз сильних і слабких сторін, що дасть можливість визначити напрями оптимізації впливу підприємства на навколишнє середовище. Незважаючи на певне прискорення, процес екологізації промисловості України все ще значно відстає від економічно розвинутих країн світу і потребує значної державної підтримки. В Україні екологізація промислового виробництва ще не інтегрована у відтворювальні цикли через відсутність стійкого попиту на екологічну безпечну продукцію та інтеграції підприємств з місцевим співтовариством. Промислові підприємства не завжди зацікавлені у запровадженні екологічних інновацій, оскільки це потребує додаткових затрат. Тому автором запропонований комплекс заходів, що направлені на стимулювання процесу екологізації промисловості.

Брижань И. А., Жучкова Г. А. Обоснование целесообразности экологизации промышленности Украины.

В статье проанализирована антропогенная нагрузка промышленных предприятий на окружающую среду Украины, что позволило показать сложность экологической ситуации в стране. Одной из проблем, которая приводит к большим экологическим потерям, является желание товаропроизводителей получать высокие прибыли, но при этом материально-техническая база большинства предприятий является устаревшей, и, как следствие, в неблагоприятных эколого-экономических условиях постоянно возникают большие, не только экологические, но и социально-экономические потери и убытки. Такая опасная экологическая ситуация требует изменения экологической политики и усиления внимания к проблемам экологизации производства на всех уровнях, и, в первую очередь, на уровне предприятий - реальных природопользователей. Определяющим фактором решения экологических проблем на Украине должны стать инновационные технологические изменения, а первым шагом на пути внедрения программы экологизации на каждом предприятии является анализ сильных и слабых сторон, который позволит определить направления оптимизации воздействия предприятия на окружающую среду. Несмотря на определенное ускорение, процесс экологизации промышленности Украины все еще значительно отстает от экономически развитых стран мира и требует значительной государственной поддержки. На Украине экологизация промышленного производства еще не интегрирована в воспроизводственные циклы из-за отсутствия устойчивого спроса на экологически безопасную продукцию и интеграции предприятий с местным сообществом. Промышленные предприятия не всегда заинтересованы во внедрении экологических инноваций, поскольку это требует дополнительных затрат. Поэтому автором предложен комплекс мер, направленных на стимулирование процесса экологизации промышленности.

Bryzhan I., Zhuchkova G. Expediency substantiation of greening industry of Ukraine.

The article analyzes the anthropogenic impact of industrial enterprises on environment in Ukraine allowing to highlight the complexity of the environmental situation in the country. One of the problems, which leads to large environmental losses, is the producers' desire to obtain high profits. The material and technical facilities of most companies being out-of-date, large environmental and socio-economic losses and damages are constantly arising in unfavorable environmental and economic conditions. This dangerous environmental situation requires changing of environmental policy, reinforcing attention to the problems of cleaner production at all levels, and especially at the enterprise level representing real users of natural resources. The innovative technological change should become the main factor in solving the environmental problems in Ukraine, and the first step in implementing the program of greening at each enterprise is to analyze the strengths and weaknesses, which will determine the direction of optimizing the impact on the environment. Despite certain acceleration, the process of greening industry in Ukraine still lags far behind the developed countries in the world and requires significant government support. In Ukraine, industrial

production greening has not yet been integrated into the reproductive cycles due to the lack of strong demand for environmentally friendly products and enterprise integration with the local community. Industrial companies are not always interested in the implementation of environmental innovation, as it requires additional costs. Therefore, the author proposed measures aimed at stimulating the process of industry greening.

Постановка проблеми. Екологічна ситуація в Україні являється складною: високий рівень забруднення усіх природних ресурсів та зменшення якості екологічних послуг відображає поглиблення кризи у взаємодії суспільства та навколишнього природного середовища, підпорядкування інтересів охорони довкілля отриманню економічної вигоди. Перевитрата природних ресурсів продовжує збільшуватися, поступово отримуючи до руйнування екосистем, накопичення відходів, забруднення всіх компонентів природи і зміни клімату. Негативні процеси, що відбуваються в природному середовищі, складають загрозу для здоров'я та життя населення. Зокрема, перш за все необхідно відзначити критичний стан атмосферного повітря, наслідками якого є збільшення рівня захворюваності та смертності населення. До основних антропогенних факторів розвитку екологічної кризи в Україні належать передусім промислові комплекси - великі споживачі сировини, енергії, води, повітря, земельних просторів і водночас найпотужніші джерела практично всіх видів забруднень (механічних, хімічних, фізичних, біохімічних).

Така небезпечна екологічна ситуація на Україні вимагає посилення уваги до проблем екологізації виробництва на всіх рівнях, і, в першу чергу, на рівні підприємств - реальних природокористувачів. Вони повинні при прийнятті всіх стратегічно важливих рішень орієнтуватися не тільки на досягнення високих показників економічної ефективності, але і враховувати вплив на довкілля. Часто вирішення невідкладних екологічних проблем підприємствами відкладається на другий план, і це призводить до збільшення негативного антропогенного навантаження. Однією із проблем, що призводить до великих екологічних втрат, є бажання товаровиробників одержувати високі прибутки, а матеріально-технічна та технологічна бази більшості підприємств є застарілими, і, як наслідок, в несприятливих еколого-економічних умовах постійно виникають великі, не лише екологічні, а й соціально-економічні втрати та збитки. Тому для України вкрай актуальною є зміна існуючої екологічної політики, значна роль в якій повинна відводитися екологізації промислового виробництва на базі сучасних ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми екологізації промислового виробництва останнім часом викликають великий інтерес як серед зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Вивчення цього питання знайшло своє відображення в працях А. Голікова, М. Ігнатенко, Л. Кожушко, М. Макарова, В. Малєєва, Н. Недодаєва, Ж. Поплавської та інших. Дослідженням екологічних інновацій як ефективного методу управління економікою підприємства займалися В. Семенов, О. Михайлюк, В. Шевчук, Ю. Саталків, В. Навроцький та інші. Розробка нової екологічної політики на основі екологізації з урахуванням специфіки науково-технічного прогресу, стану техногенного навантаження і міжнародного досвіду, вимагає розвитку як теоретичних, так і практичних аспектів. Відсутність системних розробок щодо вирішення цієї проблеми визначили вибір теми дослідження.

Метою статті є обґрунтування необхідності зміни екологічної політики розвитку промислового виробництва України на основі аналізу впливу промисловості на навколишнє середовище та розробка заходів щодо активізації процесу екологізації промисловості.

Викладення основного матеріалу. У 2011 році у щорічному рейтингу країн світу за індексом екологічної сталості, що враховує успіх країн у зниженні впливу забруднення довкілля внаслідок економічної діяльності на здоров'я людей та природні екосистеми, Україна зайняла 102 місце серед 132 країн. За рівнем прогресу у зменшенні впливу на довкілля протягом 2000-2010 років Україна посіла 82 місце. Необхідно зазначити, що в 2010 році за цим показником країна посідала 87 місце серед 163 країн, в 2008 році - 75 місце серед 149 країн (табл. 1).

Таблиця 1 - Значення індексу екологічного виміру в окремих країнах світу[1]

Країна	2008		2010		2012	
	Рейтинг	Значення	Рейтинг	Значення	Рейтинг	Значення
Швейцарія	1	95,5	2	89,1	1	76,69
Латвія	8	88,8	21	72,5	2	70,37
Норвегія	3	93,1	5	81,1	3	69,92
Коста-Ріка	5	90,5	3	86,4	5	69,03
Німеччина	13	86,3	17	73,2	11	66,91
Ісландія	11	87,6	1	93,5	13	66,28
Білорусія	43	80,5	53	65,4	65	53,88
Україна	75	7,1	87	58,2	102	46,31
Росія	28	83,9	69	61,2	106	45,43
Ірак	101	67,1	150	41	132	25,32

Як свідчать дані табл. 1, індекс екологічного виміру України постійно знижуються. Такі негативні зміни можна пояснити рядом причин. Перш за все, необхідно відзначити, що санітарний стан природного середовища країни постійно погіршується внаслідок збільшення викидів промисловими підприємствами,

використання на переважній більшості виробництв застарілих технологій та обладнання; яке за статистикою, здійснює в три рази більше викидів, ніж новітнє. В 2011 році близько 64% небезпечних речовин, що потрапили у повітря, припадало на стаціонарні джерела забруднення промислових підприємств. Від них в атмосферу надійшло 4,4 млн. т. забруднюючих речовин, що на 0,2 млн. т. (5,9 %) більше ніж у 2010 році [2]. Техногенне навантаження на населення та загальну територію України постійно збільшується. Про це свідчить тенденція збільшення індексів викидів забруднюючих речовин у повітря за 2000-2011 роки (рис. 1 і 2) [2].

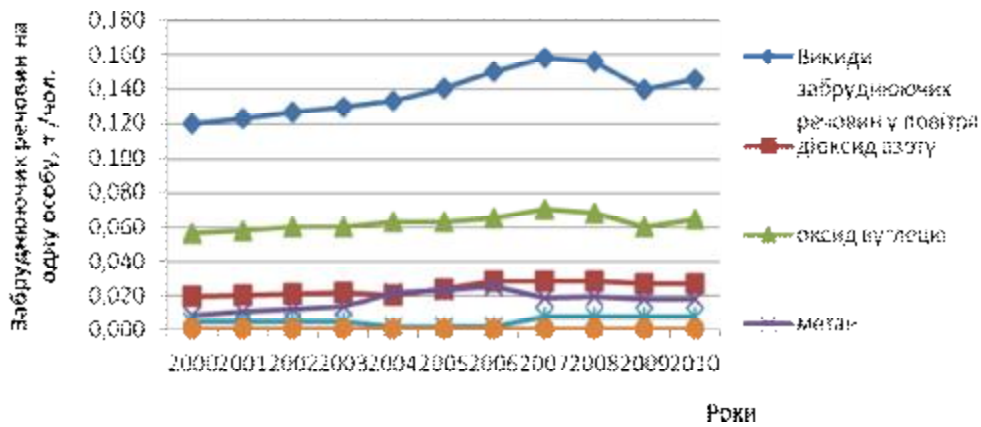

Рис. 1. Динаміка викидів забруднюючих речовин, що приходить на одну одиницю населення, за 2000-2010 рр.

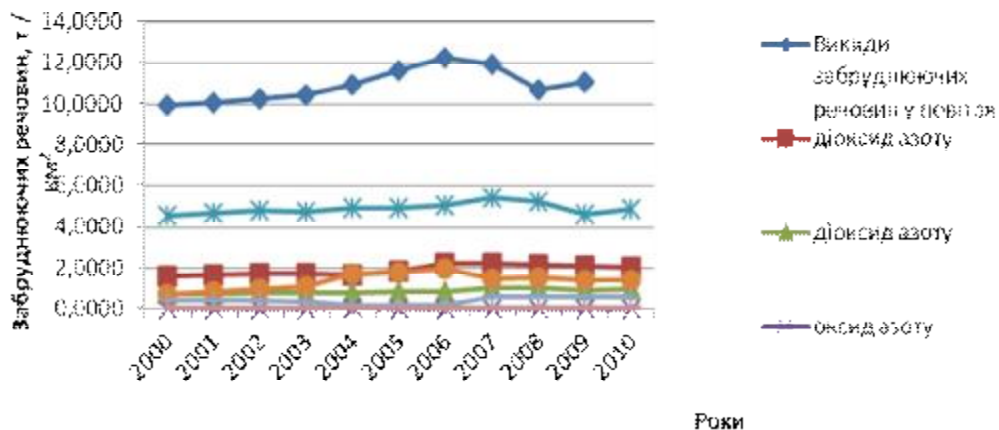

Рис. 2. Динаміка викидів забруднюючих речовин, що приходить на один км² на території України, за 2000-2010 рр.

Для поглибленого аналізу дослідження динамічних взаємозв'язків між рівнем смертності та захворюваності населення й об'ємами викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря був застосований метод кореляційного аналізу. Зіставлення лінійних трендів дозволили отримати ряд висновків. Так, на основі статистичних даних виявлено залежність між смертністю населення та загальними викидами забруднюючих речовин у атмосферне повітря (рис. 3). Згідно отриманих даних збільшення викидів забруднюючих речовин на 159 тис. т призведе до збільшення смертності населення на 456 чоловік.

Дослідження залежності між обсягами викидів в атмосферне повітря і рівнем захворюваності населення України за 2002-2012 роки показує, що із збільшенням екологічно шкідливих викидів на 1 тис. т. кількість хворих на злоякісні новоутворення зростає на 209 чол., а збільшення концентрації SO₂ на кожні 0,01 мг/м³ (20 % ГДК) сприяє підвищенню показника загальної захворюваності в 1,4 рази, в той час як збільшення концентрації NO₂ також на 0,01 мг/м³ (25% ГДК) підвищує захворюваність в 1,1 рази.

Стан довкілля впливає на якість і темпи економічного зростання, зменшує показники валового внутрішнього продукту в країні, що потребує рішучих та конструктивних змін в екологічній політиці як держави в цілому, так і окремих суб'єктів господарювання. Україні необхідна принципова нова екологічна політика, значна роль в якій повинна відводитися екологізації промислового виробництва на базі сучасних ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій. Проблема мінімізації екологічного пошкодження в умовах промислового виробництва має вирішуватися у двох напрямках за рахунок збільшення ефективності існуючих методів очищення промислових викидів у навколишнє середовище (стічні води, відпрацьовані гази,

дими і інші частини), ліквідація переробки твердих відходів а також впровадження нових альтернативних технологій (економічно чистих, безвідходних).

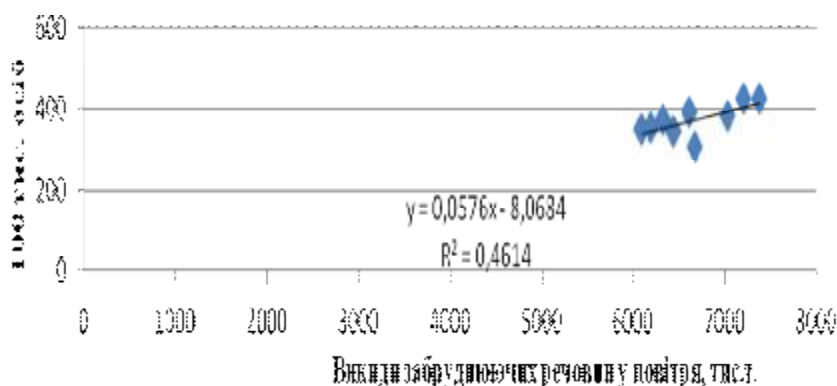

Рис. 3. Залежність загальних викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря й смертності населення на 100 тис. осіб за 2000 - 2010 рр.

Визначальним чинником вирішення екологічних проблем на Україні повинні стати інноваційні технологічні зміни. Продовження експлуатації традиційних технологій лише прискорює екологічну кризу через недостатню ефективність та високу матеріало- і енергоємність сучасних виробництв. Інноваційна активність показала себе, як вагомий фактор екологізації промислового виробництва. Навіть, у 2010 році, який завдав найбільших втрат від кризи, промислові підприємства впровадили 479 нових ресурсозберігаючих технологій. Як приклад можна навести підприємство "Запоріжсталь", яке вже протягом багатьох років успішно впроваджує екологічні програми. Прогрес підприємства в сфері охорони навколишнього середовища вражає: за останні 10 років викиди пилу в атмосферу знизилися на 41%, скидання стічних вод - на 30%, на підприємстві підвищили повторне використання технічної води на 86%. Іншим прикладом є компанія «Метінвест», сталий розвиток якої базується на цінностях безпечного виробництва, охорони здоров'я та навколишнього середовища. В 2011 році витрати компанії «Метінвест» на природоохоронні заходи склали 129 млн. доларів. Підприємство в своїй діяльності використовує концепцію еко-ефективності. Одним із найбільш яскравих прикладів застосування цієї концепції на практиці є реалізація проекту будівництва сучасного комплексу доменної печі ДП-3 на Єнакієвському металургійному комбінаті. На ПАТ «Північний горно-збагачувальний комбінат» поточний план фінансування заходів по модернізації газоочисного устаткування на період з 2012 по 2016 рр. становить 600 млн. грн.. При цьому очікується щорічне зниження викидів пилу на 480 тон.

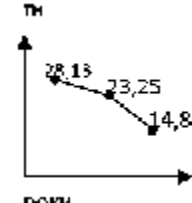

А першим кроком на шляху впровадження програми екологізації на кожному підприємстві має стати аналіз сильних і слабких сторін, що дасть можливість визначити напрями оптимізації впливу підприємства на навколишнє середовище і розрахувати ефективність проведення запланованих заходів. В таблиці 2 наведений приклад такого аналізу виконаний для ПАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин».

Впровадження подібних екологічних програм на промислових підприємствах України надасть можливість значно знизити негативне антропогенне навантаження на навколишнє середовище. Але подібна екологізація відбувається дуже повільно на Україні. Незважаючи на певне прискорення, технологічне забезпечення екологізації промисловості все ще значно відстає від економічно розвинутих країн світу і потребує значної державної підтримки. В Україні екологізація промислового виробництва ще не інтегрована у відтворювальні цикли через відсутність стійкого попиту на екологічну безпечну продукцію, покращення іміджу товаровиробників, інтеграцію підприємств з місцевим співтовариством. Промислові підприємства не завжди зацікавлені у запровадженні екологічних інновацій, оскільки це потребує додаткових затрат. Для стимулювання процесу екологізації промисловості пропонується проведення наступних заходів: вдосконалення законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та його наближення до європейського; підвищення стимулюючої функції зборів за забруднення та їх диференціація залежно від досягнутого рівня екологізації виробництва. На сьогодні нормативи зборів не виконують стимулюючу функцію для проведення активної екологічної політики на рівні підприємств, тому що частка зборів за забруднення навколишнього середовища складає на більше 0,1% собівартості реалізованої продукції; формування та використання екологічних фондів та інших джерел фінансування інноваційної діяльності природоохоронного спрямування; створення організаційно-економічних умов для інноваційного підприємництва в екології, виробництві екотехніки та екотехнологій, утилізації відходів.

Охорона навколишнього середовища має стати важливим економічним завданням розвитку кожного промислового підприємства, тому що екологічно спрямована діяльність сприяє зміцненню репутації підприємства-виробника, приверненню уваги до своїх товарів з боку екологічно-орієнтованих споживачів, зростанню обсягів продажів, забезпеченню інших економічних та соціальних вигод. На сьогодні у економічно-розвинутих країнах відбувається процес запровадження «екологічної» ідеології бізнесу, що включає комплекс

завдань, пов'язаних із інноваційною діяльністю промислових підприємств, і спрямовується на зниження матеріальних затрат завдяки раціональному споживанню вихідної і переробці вторинної сировини.

Таблиця 2 – Аналіз сильних і слабких сторін ПАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин»

Напрями	Сильні сторони	Слабкі сторони	Можливості оптимізації	Ефективність оптимізації
1	2	3	4	5
Забруднення води		Забруднення води на дільниці фарбування (промивка водою деталей після обробки поверхні нефрасом). Промислові стоки гальванічного виробництва підприємства складаються з хромовміщуючих та кислотно-лужних стоків. Промислові стічні води містять окрім мінеральних домішок інші специфічні забруднення, наприклад, масла, смоли, нафтопродукти, ПАР.	<ul style="list-style-type: none"> Очистка, регенерація води та повторне використання. Попередня очистка хімічних сполук, вміщених у стоках гальванічного виробництва, на станції нейтралізації. Використання спеціальних конструкцій відстійників - радіальних відстійників, багатоположного тонкослойного нафтовловлювача, відстійників-флотаторів, згущувачів. Доочистка промислових стічних вод, що призведе до зменшення кількості забруднюючих речовин в скидах. 	Зменшення об'єму забрудненої води на 10-15 % Скидання стічних вод в річку Крива Руда за 2009-2011 роки, тн.
Забруднення повітря	У структурі підприємства функціонує атестована лабораторія аналітичного контролю викидів та скидів шкідливих речовин	Основні викиди – оксид вуглецю, діоксид при випробуванні котлів на стендах, оксид заліза, шестивалентний хром, марганець та його з'єднання на постах зварювання, ксилол, уайт спирт, аерозоль фарби, бутилацетат, формальдегід, луга, водень хлористий, сірчанооксида мідь тощо	<ul style="list-style-type: none"> Локалізація забруднюючих речовин за рахунок реконструкції вентиляції. Використання наступних способів уловлювання шкідливих газів: механічні обезпилюючі прилади; мокрі або гідравлічні прилади; фільтруючі прилади, в яких тверді частинки затримуються пористим фільтруючим прошарком; електричні пиловловлюючі, в яких частинки пилу осідають за рахунок іонізації газу та пилинки. Обладнання пилогазоочисним обладнанням джерела викидів на термічній дільниці ковальсько-термічного цеху. 	Зменшення викидів NO _x на 40 %, CO на 30 % Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за 2008-2010 роки, тн.
Розділення відходів	Збір відходів по ходу технологічних процесів	Відсутність розділення побутових відходів: пластмаса, скло	Комунальне господарство не передбачає розділення побутових відходів	
Знешкодження відходів	Укладено договори зі спеціалізованими організаціями на вивіз побутових відходів, металобрухту пластика, здачу макулатури	В процесі виробництва утворюються наступні види відходів: відпрацьовані лампи, що містять ртуть; відпрацьовані акумуляторні батареї; відпрацьований розчин електроліту; нафтовідходи; відходи фіксажних розчинів, фотоплівки і фотопаперу; відпрацьовані розчинники; відпрацьовані маслофільтри; масне ганчір'я, масна тирса, масний пісок, шлам гальванічного виробництва, шлам станції нейтралізації, відходи фарб та емалей, шлам з гідро фільтрів, шини відпрацьовані, побутові відходи.	<ul style="list-style-type: none"> Впровадження технологій по переробці відходів для їх подальшого використання. Наприклад, використання відпрацьованого масла для змащення металевих форм. Збір та здача ресурсоцінних відходів, таких як відходи металевого брухту, макулатура, відходи скла, відпрацьовані мастила. Установка компресорів (заміна), що призведе до зменшення утворення кількості відходів з компресорної станції. 	Зменшення кількості відходів на 3-5 %. Додаткові доходи від здачі ресурсоцінних відходів. За 2012 р. отримали за макулатуру 1250 грн., за відпрацьовані мастила – 3132 грн., за металічний лом – 580864 грн.
Використання енергії	Використання для опалення автономної модульної котельні	Споживання природного газу	Використання альтернативних джерел енергії (сонячної, поновлювані джерела енергії, використання теплових насосів і т.п.).	Зменшення використання газу 20%-30 %

Висновки. Таким чином, доведено що рівень забруднення атмосферного повітря в Україні досягнув небезпечного рівня для здоров'я та життя населення. В цих умовах першочерговою задачею стає пошук шляхів раціонального використання природних ресурсів для забезпечення безпечних природних умов життєдіяльності людства, і запобігання негативних наслідків втручання людини у навколишнє середовище. Одним із найважливіших напрямків забезпечення сталого розвитку України є екологізація промислових підприємств, що може забезпечити зниження техногенного навантаження на навколишнє середовище з одночасним збереженням виробничих потужностей.

Список використаних джерел:

1. Environmental Performance Index (EPI) // Yale Center for Environmental Law & Policy. - Режим доступу: <http://epi.yale.edu/epi2012/rankings>.
2. Довкілля України у 2011 році [Електронний ресурс]/ Сайт Державного комітету статистики України. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Ключові слова: екологізація промисловості, еколого-орієнтований розвиток, екологічні інновації, екологічна криза.

Ключевые слова: экологизация промышленности, экологоориентированное развитие, экологические инновации, экологический кризис.

Key words: greening of industry, environmental-oriented development, ecological innovation, environmental crisis.

УДК 339. 543. 012. 42

МИТНІ ПЛАТЕЖІ УКРАЇНИ ТА ВПЛИВ НА НИХ ЧЛЕНСТВА У СВІТОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

Шталь Т. В. д.е.н., професор, Харківський державний університет харчування та торгівлі, м. Харків
Вівденко М. А. студент, Харківський державний університет харчування та торгівлі, м. Харків
Кравченко К. Є. студент, Харківський державний університет харчування та торгівлі, м. Харків

Шталь Т. В., Вівденко М. А., Кравченко К. Є. Митні платежі України та вплив на них членства у Світовій організації торгівлі.

Розглянуто вплив членства України в світовій організації торгівлі на процес надходження митних платежів до Державного бюджету країни; визначено функції митної політики держави (фіскальну, регулятивну, захисну), зазначено зміст кожної з них; встановлено різницю між митними зборами та митними податками; проаналізовано динаміку надходжень митних платежів до Державного бюджету України за період 2010-2012 років; визначено основні фактори впливу на надходження доходів до Держбюджету, а саме, збільшення обсягу оподаткованого ввізним митом імпорту, збільшення обсягу оподаткованого ПДВ імпорту, збільшення обсягу оподаткованого акцизним збором імпорту; проведено оцінку структури митних платежів, що стягуються Державною митною службою України в розрізі років, за результатами якої виявлено найбільш фіскально ефективні податки та збори серед митних платежів, що стягуються; встановлено, що трансформація митного тарифу в контексті набуття членства України у Світовій організації торгівлі призвела до зниження рівня надходжень до державного бюджету країни; надано пропозиції що дозволять мінімізувати негативні наслідки членства України в СОТ щодо надходжень від митниці та підвищать ефект від членства України в міжнародній торговельній організації, а також дозволять компенсувати українським виробникам втрати, які були понесені від зростання рівня лібералізації зовнішньоекономічної діяльності.

Шталь Т. В., Вівденко М. А., Кравченко Е. Е. Таможенные платежи Украины и влияние на них членства во Всемирной торговой организации.

Рассмотрено влияние членства Украины во Всемирной торговой организации на процесс поступления таможенных платежей в Государственный бюджет страны, определены функции таможенной политики государства (фискальная, регулятивная, защитная), указано содержание каждой из них; установлена разница между таможенными пошлинами и таможенными налогами; проанализирована динамика поступлений таможенных платежей в Государственный бюджет Украины за период 2010-2012 годов, определены основные факторы влияния на поступления доходов в госбюджет, а именно, увеличение объема налогооблагаемой ввозной пошлиной импорта, увеличение объема налогооблагаемой НДС импорта, увеличение объема налогооблагаемой акцизным сбором импорта; проведена оценка структуры таможенных платежей, взимаемые Государственной таможенной службой Украины в разрезе лет, по результатам которой выявлены наиболее фискально эффективные налоги и сборы среди таможенных взимаемых платежей; установлено, что трансформация таможенного тарифа в контексте членства Украины во Всемирной торговой организации привела к снижению уровня поступлений в государственный бюджет страны; даны предложения позволяющие